

PISM | POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
THE POLISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS

BIULETYN

Nr 86 (1834), 28 czerwca 2019 © PISM

Redakcja: Sławomir Dębski • Patrycja Sasnal • Rafał Tarnogórski
Katarzyna Staniewska (sekretarz redakcji)

Sebastian Płóciennik • Justyna Szczudlik • Daniel Szeligowski

Jolanta Szymańska • Marcin Terlikowski • Szymon Zaręba • Tomasz Żornaczuk

Znaczenie Czeczenii w polityce wewnętrznej i zagranicznej Rosji

Jakub Benedyczak

Działania przywódcy Republiki Czeczenii Ramzana Kadyrowa wobec sąsiednich republik Federacji Rosyjskiej wywołują napięcia w regionie Kaukazu Północnego. Władze rosyjskie tolerują politykę Kadyrowa ze względu na istotne znaczenie Czeczenii dla rosyjskiej polityki na Bliskim Wschodzie i walki z terroryzmem. Czeczeński przywódca pozostaje lojalny wobec prezydenta FR Władimira Putina, który jest najważniejszym gwarantem jego pozycji. Jednak w dłuższej perspektywie, po odejściu Putina od władzy, republika może podjąć próbę uzyskania niepodległości.

Jesienią ub.r. Kadyrow metodami siłowymi wymusił na sąsiedniej Republice Inguszetii rozwiązanie konfliktu terytorialnego trwającego od upadku ZSRR. W wyniku umowy Inguszetia zrzekła się 10% swojego terytorium na rzecz rządzonej przez Kadyrowa Czeczenii. Wywołało to masowe protesty Inguszców, a w efekcie dymisję przywódcy Inguszetii. Następnie Kadyrow zmusił Republikę Dagestanu do podjęcia analogicznych rozmów na temat zmian terytorialnych. W obawie przed powtórzeniem scenariusza inguskiego w kwietniu br. strony zawiesiły negocjacje. Mimo napięć w Inguszetii rosyjski Sąd Konstytucyjny zatwierdził czeczeńsko-inguską umowę graniczną, a władze centralne nie interweniują w sprawie bezprecedensowego przesuwania granic wewnątrz FR.

Quasi-suwerenność Czeczenii. Od zakończenia aktywnej fazy drugiej wojny czeczeńskiej (2000 r.) władze rosyjskie przekazywały kontrolę nad Czeczenią lokalnym elitom w zamian za ich rezygnację z aspiracji niepodległościowych. Doprowadziło to do wykształcenia nieformalnego i unikalnego w skali FR statusu tej republiki, określanego mianem „wewnętrznej zagranicy”, który charakteryzuje się ograniczonym zwierzchnictwem organów centralnych. Republikańskie instytucje i biura urzędów federalnych tylko formalnie funkcjonują w oparciu o prawo FR. W praktyce podlegają dyrektywom Kadyrowa, lokalnym układom i zwyczajowym prawom czeczeńskim.

Wbrew przepisom prawa federalnego władze Czeczenii prowadzą politykę czeczenizacji i islamizacji wg skrajnej jurysprudencji tej religii, przyzwalając na wielożeństwo, śluby niepełnoletnich kobiet i ich „matrymonialne” porwania, honorowe zabójstwa, a także dominację języka czeczeńskiego w mediach, urzędach i na posiedzeniach lokalnego rządu. Odbyna się to przy milczącej zgodzie władz centralnych, podobnie jak masowe prześladowania oponentów oraz stosowanie tortur i odpowiedzialności zbiorowej.

Podstawowym atrybutem czeczeńskiej autonomii są liczące 10–30 tys. osób lokalne formacje zbrojne (tzw. kadyrowcy). Formalnie podlegają one rosyjskiemu MSW i Gwardii Narodowej. W rzeczywistości stanowią armię Kadyrowa, na której czele stoją jego współpracownicy. Pod kontrolą władz centralnych w Czeczenii pozostawiono jedynie lokalną Federalną Służbę Bezpieczeństwa.

Klan Kadyrowa zmonopolizował również miejscową gospodarkę. Władze FR kontrolują w Czeczenii wyłącznie sektor energetyczny, mimo że jej dochody w 80% pochodzą z budżetu federalnego. Dodatkowe

zyski władze czeczeńskie czerpią z daniny płaconej przez lokalne instytucje państwowe i prywatne na rzecz związanej z przywódcą republiki Fundacji im. Achmata Kadyrowa.

Quasi-suwerenność republiki i polityka czeczenizacji wzmacniają poczucie odrębności i wyższości nad innymi narodami Kaukazu, i tak już silne u Czeczenów. Sprawiają także, że rosyjskie państwo, kultura i język stają się im obce. Utrwalają przekonanie o należnym Czeczenom niepodległym państwie, obejmującym sąsiednie republiki Kaukazu Płn., co powoduje wzrost tendencji separatystycznych.

Znaczenie Czeczenii w polityce wewnętrznej. Czeczenia ma istotne znaczenie w rosyjskiej walce z terroryzmem na Kaukazie Płn. Kadyrowcy wsparli rosyjskie służby w tzw. zacystce separatystów i fundamentalistów islamskich, polegającej na ich wchłonięciu we własne szeregi lub likwidacji, izolacji od miast i pozbawieniu ich rodzin środków do życia. Wsparli też wyjazd do Iraku i Syrii ok. 4–7 tys. bojowników ISIS z regionu Kaukazu Płn. (ok. 600–1500 Czeczenów), a obecnie uniemożliwiają ich powrót. Ułatwiło to rosyjskiemu wywiadowi wojskowemu infiltrację ISIS i rozbicie Emiratu Kaukaskiego – organizacji terrorystycznej, odpowiedzialnej za liczne akty terroru w Rosji. Zwalczenie islamskich radykałów siłami czeczeńskimi zwiększa efektywność rosyjskiej polityki antyterrorystycznej. W latach 2010–2018 liczba ofiar przemocy i aktów terroru na Kaukazie Płn. spadła o prawie 90% (z 1710 do 110), a w Czeczenii o ponad 70% (z 250 do 35). Ponadto zaangażowanie oddziałów czeczeńskich pozwala władzom federalnym unikać odpowiedzialności za działania przeciwko ludności cywilnej.

Kadyrowcy często działali bez porozumienia z władzami federalnymi. Uzasadniając to walką z terroryzmem, m.in. zwalczali przeciwników politycznych Kadyrowa, organizowali wypadki zbrojne do Inguszetii i Dagestanu oraz przeprowadzali zabójstwa poza terytorium Czeczenii. Dzięki ochronie Kadyrowa unikali odpowiedzialności karnej za te działania – wyjątkiem byli Czeczeni skazani w 2017 r. za zabójstwo b. wicepremiera Borysa Niemcowa. Samowolne działania Kadyrowa doprowadziły do konfliktu między nim a szefami rosyjskich struktur siłowych, którzy chcieliby ograniczenia jego samodzielnej polityki. Jednak obecnie nie są w stanie osłabić jego pozycji, gdyż cieszy się on osobistą protekcją Putina. Prezydent Rosji postrzega czeczeńskiego przywódcę jako gwarancję rosyjskich priorytetów wobec Kaukazu Płn. – zapewnienia stabilności Czeczenii i utrzymania jej w ramach FR. Można przypuszczać, że dopiero próby rozbicia rosyjskiej integralności terytorialnej przez Kadyrowa spotkałyby się ze stanowczą reakcją.

Znaczenie Czeczenii w polityce zagranicznej. Kadyrow stał się ważnym instrumentem rosyjskiej polityki w regionie Afryki Płn. i Bliskiego Wschodu. W ciągu ostatnich czterech lat on i jego współpracownicy jako specjaliści wysłannicy prezydenta Putina i FR odbyli kilkadziesiąt spotkań z najwyższymi władzami Arabii Saudyjskiej, Zjednoczonych Emiratów Arabskich, Jordanii, Bahrajnu, Kataru i Libii. Dwóch bliskich doradców Kadyrowa realizuje politykę FR na Bliskim Wschodzie i Afryce Płn. Lew Dieńgow jest szefem grupy kontaktowej Rosja–Libia, działającym na rzecz odzyskania przez FR wpływów w libijskiej gospodarce. Natomiast Zijad Sabsabi, wysłannik Kadyrowa ds. Bliskiego Wschodu i Afryki Płn., odpowiada za repatriację rosyjskich kobiet i dzieci z Iraku, Libii i Syrii.

Ważną rolę odgrywają oddziały Kadyrowa, które walczyły w konflikcie rosyjsko-gruzińskim, w Donbasie, a także w Syrii, gdzie FR zaangażowała się militarnie po stronie sił Baszara al-Asada. Obecnie w Syrii stacjonuje ok. 1000 Czeczenów. Oprócz wykonywania zadań wywiadowczych ochraniają oni strategiczne obiekty oraz zabezpieczają pomoc humanitarną i odbudowę meczetów, finansowane przez Fundację im. Achmata Kadyrowa. Fundacja nawiązuje też kontakty ze stosunkowo liczną diasporą czeczeńską m.in. w Turcji, Syrii i Jordanii, budując w ten sposób wpływy Kadyrowa w regionie Bliskiego Wschodu. Wzmacnia to jego pozycję na rosyjskiej scenie politycznej, w tym wobec wrogich mu struktur siłowych.

Wnioski i perspektywy. Dla władz rosyjskich samowolne działania Kadyrowa są ceną za jego wkład w walkę z terroryzmem i stabilizację Czeczenii. Dlatego jej quasi-suwerenność zostanie zachowana, dzięki czemu Kadyrow będzie mógł dalej umacniać swoją pozycję polityczną, pogłębiać niezależność republiki i poszerzać jej wpływy w regionie. Będzie temu sprzyjało utrzymanie jej roli jako pośrednika w rosyjskiej polityce w państwach Bliskiego Wschodu i Afryki Płn.

W krótkim okresie scenariusz, w którym działania Kadyrowa zagrożą stabilności Kaukazu Płn. lub integralności terytorialnej Rosji, jest mało prawdopodobny. Ze względu na masową skalę represji zastosowanych wobec Czeczenów, a także na konflikt z rosyjskimi strukturami siłowymi, Kadyrow musi pozostawać lojalny wobec władz federalnych, aby zapewnić sobie utrzymanie władzy i bezpieczeństwo. Jeśli jednak podejmie próbę zmiany status quo w regionie, rosyjskie władze użyją wszelkich środków, nie wyłączając siły zbrojnej, by odzyskać pełną kontrolę nad Kaukazem Płn.

Jako że najważniejszym gwarantem obecnego statusu republiki i pozycji Kadyrowa jest osoba Putina, w dłuższej perspektywie – w przypadku zmiany na stanowisku prezydenta FR – dotychczasowy model relacji między władzami centralnymi i Czeczenią może zostać zrewidowany. Jeśli odejście Putina osłabi władze federalne, Czeczenia może podjąć próbę uzyskania niepodległości i ekspansji na sąsiednie republiki, podobnie jak po rozpadzie ZSRR, zważywszy na wciąż obecne tendencje separatystyczne.